

Julens bilde i Chartres

Når man kommer til den lille by Chartres et stykke vestenfor Paris, ser man allerede på lang avstand den mektige katedral ragende høyt opp over hustakene, som blir så forunderlig småpuslete og "tomme" i nærheten av dette menneskehetens tempel, hvor årtuseners åndshistorie kan bli levende for ens bevissthet.

I det gamle keltiske Gallia (Frankrike), hvor druidene (de keltiske mysterieprester) ledet folket, var Carnutum (det vil si det senere Chartres) selve sentrum helt til det siste århundre for Kristus, da Julius Cæsar erobret landet og tilintetgjorde druidene ved massehenrettelser.

Hovedhelligdommen i denne forkristne druidekultur i Chartres (Carnutum) var en gudineskikkelse, hvis navn oversatt til latin var "VIRGO PARITURA", det vil si "Jomfruen som skal fode". Opprinnelig hadde hun, liksom de andre gudeskikkelser i den keltiske druidekultur, ingen billedstøtte. Senere ble denne guddommelige Jomfru "som skal fode Guds barnet", avbildet i en enkel trestatue som befant seg ved den helsebringende kilde på det sted hvor krypten til den nuværende katedral i Chartres ble bygget, - viet til Jomfru Maria "som foder Guds barnet".

Tusen år etter Kristi fødsel ble Chartres så igjen sentrum for en kulturimpuls som gikk ut over hele Europa. I tallrike gotiske katedraler kan vi tydelig merke ånden fra Chartres i de arkitektoniske former og i glassmalerienes farvespill. Og liksom katedralen i Chartres dannet et sentrum i denne kunstneriske kulturbolge, var det videnskapelige og religiøse liv i Chartres samtidig like meget kjernen i denne kristne kulturbevegelse. Kunst, videnskap og religion var i de århundreder, hvor åndslivet i Chartres nådde høyden av sin utfoldelse, en selvfolgelig enhet.

Slik har Chartres to ganger vært et mektig kultursentrum, den ene gang i forkristen tid, den annen gang i kristen tid, med en og samme guddommelige skikkelse i sin midte - bare i forvandlet form: VIRGO PARITURA (Jomfruen som skal fode) - Jomfru Maria.

I druidenes mysteriekultur var kunst, religiøs kultus og viden en umiddelbar enhet. Åndslivets tre virsomsarter, kunst, videnskap og religion, hadde ennå ikke spesialisert seg, hadde i det hele tatt ennå ikke skilt lag og virket derfor ennå med helhetsformende sosial kraft.

I den kulturbolge som for annen gang har Chartres som sentrum (for 800-1000 år siden), ser vi igjen denne opprinnelige kulturenhet i virksomhet.

I det 11. og 12. århundre var tidens fremste lærde menn, som representerte tidens høyeste viden, inspirert av den samme ånd som virket i det religiøse liv, og som har utformet de gotiske katedralers buevelvinger, skulpturer og glassmalerier. Og det vilde være en overfladisk betraktning å si at enten det religiøse liv, den arkitektoniske maleriske virksomhet eller den filosofisk utformede viden skulde være årsak og opprinnelse til de to andre. De er alle tre en umiddelbar enhet ut fra en sentral menneskelig kristen åndsopplevelse.

Tidens viden kom til syne i de syv frie "kunster", septem artes liberales: Dialektikk, retorikk, grammatikk, aritmetikk, geometri, astronomi og "musikk" (ikke identisk med det vi nå kaller musikk) . - Disse syv fagområder, hvor man omfattet all tidens viden, ble altså kalt "artes", kunstarter.

Og liksom man i den forkristne, greske kultur så opp til Musene som de overmenneskelige, inspirerende gudinner, ble disse syv kunster i Chartres for ca. 1000 år siden også skildret som syv inspirerende gudinner. - Så lenge man pusler med de små hverdagsproblemer, er alt det man "vet" ennå ikke kommet frem til viden i egentlig betydning. Først når idéen, som rager ut over det personlig-sjelelige, kommer til bevissthet, er det virkelig viden. Da taler ånden. Men ikke i fantaserende ekstase. I sin renhet kommer den frem kun der, hvor det sjeleligpersonlige er konsentrert til største styrke og innsats i et enkelt jordisk menneske. Like meget som i de syv gudines skikkelser var derfor de syv kunster for Chartrestidens mennesker representert i de menn som i høyeste grad var blitt eksponenter for disse syv fagområder, altså for eksempel: Aristoteles for dialektikken, Priscian for grammatikken, Cicero for retorikken, Ptolemeus for astronomien, Pytagoras for "musikken", Beothius for aritmetikken og Euklid for geometrien.

Hvert fagområde har altså en dobbeltskikkelse som urbillede, en jordisk-personlig og en guddommelig-overpersonlig. I hver enkelt erkjennelsesvirksomhet kommer dette frem. Den menneskelige sjel må konsentrere seg til det ytterste, ove og anspenne alle sine krefter og må samtidig se bort fra alle "personlig" bundne hensikter - det vil si ofre seg som person, "do", for nettopp derved å kunne la ånds barnet bli født i det indre.

Dette taler tydelig til oss i de arkitektonisk ordnete skulpturer, når vi går bort til hovedinngangen (bygget ca. 1145) til katedralen i Chartres og ser opp mot den høyre (sett utenfra) av de tre inngangsportaler (se bildet).

I de to skulpturbuehvelvinger er der 22 skulpturer. Vi finner her de svv frie kunstners inspirerende gudinner og de syv videnskapsmenn vi har nevnt ovenfor. (Dessuten er der to dyrekrets-stjernebilleder, Fiskene og Tvillingene, og seks engelskikkelser, - som vi her ikke skal komme nærmere inn på) . - Nederst, ytterst på venstre side (sett utenfra) sitter Aristoteles i dyp meditasjon under den inspirerende gudinne "Dialektikken". Nederst, ytterst på høyre side sitter Priscian i intens konsentrasjon under "Grammatikkens" inspirerende gudinne.

Her er altså summen av all tidens videnskapelige virksomhet samlet i disse skikkelser. Og i portalens midte ser vi Gudsbarneret på Jomfru Marias fang med en engel på hver side, - urbilledet for åndens fødsel i sjelen.

Og idet åndsbarneret blir født, betyr det for sjelens personlige liv et offer som i sin radikale form er likeverdig med døden. I portalens nederste bilde i midten ser vi dette. Maria, jomfruen som skal føde Gudsbarneret, ligger her på en seng som samtidig er innesluttet som en grav. Alteret var for urkristendommen alltid en grav. Denne grav, som Jomfru Maria ligger i, er også et alter. Marias ansiktsuttrykk og armgeberde er preget av dødens alvor og avklart, befriende ro uten noesomhelst av den sotladne stemning som vi så ofte finner i senere Mariabilleder. Og hvor er Gudsbarneret som fødes i Bethlehem? Vi finner det oppe på denne grav, dette alter, hvori Maria ligger. Josef står ved siden av som en prest i ærbodig kontemplasjon. Liksom brodet i monstransen på alteret finner vi her Bethlehemsbarneret. (Barneskikkelsen er nu uten hode. Dette ble nemlig hugget vekk av fornuftens rabiater "kultur"-bærere i den franske revolusjon.)

Til venstre er bebudelsesscenen, til høyre ser vi en engel hos hyrdene.

Over denne nederste billedrad ser vi neste trinn: Gudsbarneret reises opp på alteret mellom Maria og Simeon.

Liksom i tallrike andre skulpturer og i glassmaleriene i Chartreskatedralen gir denne portal julebilledene som det avgjørende sentrum for hele kulturlivet - for det helstopte kulturliv som utfoldet seg i Chartres, hvor kunst, videnskap og religion var en enhet.

Man kan ikke i våre dager uten beklagelige illusjoner prøve på å overta eller å etterligne eller å gjenopplive Chartreskulturen. Vår nuværende kultursituasjon er helt anderledes. Vårt utgangspunkt må nødvendigvis bli et annet. Men disse billedene fra Chartres kunde tjene som en mektig bevissthetsvekker som sier at nutidskulturen er dødsdomt for så vidt som den ikke vekkes til nytt liv av en tilsvarende helstopt åndsimpuls som samtidig griper alle livets områder.

Førsteutgave:

Mennesket, Bergen, 1956/4

www.joergensmit.org er webbadressen til material av og om Jørgen Smit.
Biografisk material, utgivelser, foredrag, arbeidsplasser o.s.v. utgitt av Rembert Biemond